

ANDRZEJ BRONICKI

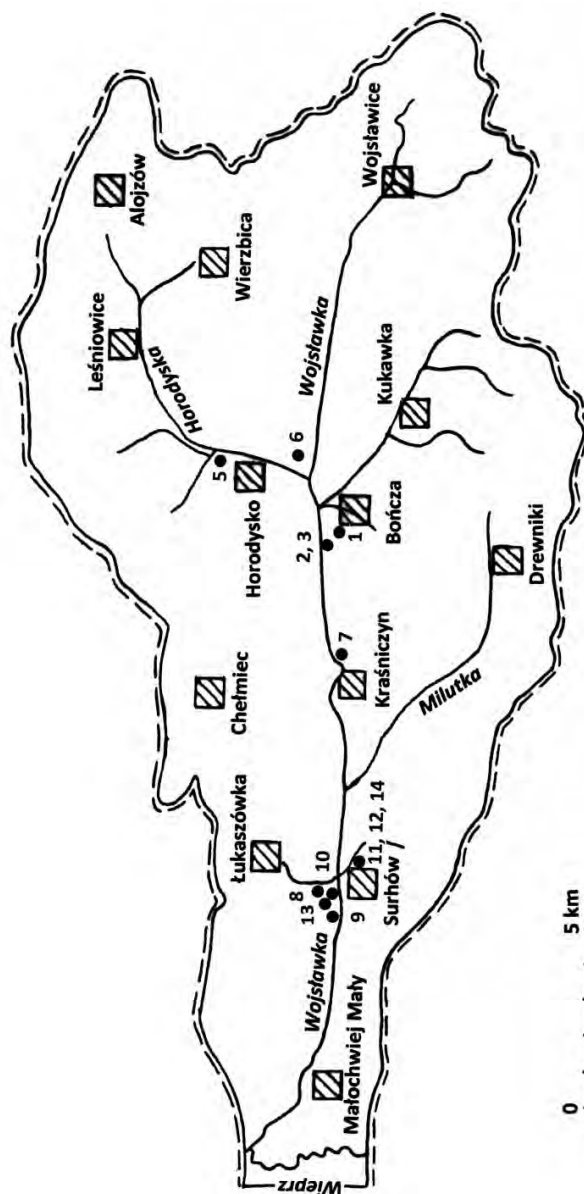
ARCHEOLOGICZNE ZNALEZISKA METALOWE Z DORZECZA WOJSŁAWKI

W archiwum Działu Archeologii Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie są przechowywane informacje dotyczące archeologicznych znalezisk „luźnych” znajdujących się w posiadaniu osób prywatnych i różnych instytucji pozamuzealnych – przede wszystkim szkół. Zabytkom założono karty katalogowe zawierające ilustracje, opisy, dane na temat chronologii i przynależności kulturowej. Stanowią one osobny zbiór – niepołączony z kartoteką eksponatów będących w posiadaniu muzeum, o autonomicznej numeracji. Dodatkowe informacje dotyczące okoliczności odkrycia (z dokładną mapą wycinka terenu, na którym znaleziono zabytki archeologiczne) są wpisywane do „Zeszytu interwencji terenowych”. Notatki tam zawarte, zwykle sporządzane po wizji lokalnej, dokonanej w towarzystwie odkrywcy, uzupełniają wiedzę o znaleziskach i stanowiskach badawczych. Część z nich ma walory i znaczenie ponadlokalne.

Niewątpliwie bardzo interesujący zbiór skatalogowanych 15 przedmiotów metalowych¹ (ryc. 2–16) pochodzi z północno-zachodniej części Działów Grabowieckich, z dorzecza Wojsławki – prawego dopływu Wieprza (ryc. 1). Kolekcja ta została zgromadzona w ciągu ostatnich dwóch dekad przez jedną osobę – Józefa Adamczuka, mieszkańca Surhowa². Część znalezisk pochodzi z pola odkrywcy, zaś pozostałe otrzymał od okolicznych rolników, którzy pozyskali je na własnych gruntach podczas prac polowych. Wszystkie przedmioty posiadają metryczki z podstawowymi

¹ Kartoteka zbiorów pozamuzealnych; numery kart katalogowych: 93–107.

² We wrześniu 2022 roku zabytki te zostały przekazane Wojewódzkiemu Urzędowi Ochrony Zabytków w Lublinie, ze wskazaniem, aby docelowym miejscem ich przechowywania było Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie.

Ryc. 1. Dorzecze Wojsławki. Lokalizacja stanowisk archeologicznych objętych niniejszym opracowaniem. Numeracja zgodna z porządkiem alfabetycznym zastosowanym w katalogu (zarys tła na podstawie L. Gawrysiak, J. Reder, P. Zagórski, *Rzeźba i osady czwartorzędowe dorzecza Wojsławki*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, sec. B, 1998, vol. LIII. 5, ryc. 7, s. 101). Ryc. E. Hander, G. Zabłocki

informacjami lokalizacyjnymi, datą pozyskania (znalezienia na polu), określeniami typologicznymi, chronologią, ewentualnie przynależnością kulturową. Dane lokalizacyjne zostały wzbogacone, w większości przypadków, o numery działek, co doskonale ułatwia kartowanie stanowisk badawczych.

Znaleziska zostały zbadane w Laboratorium Budownictwa Centrum Studiów Inżynierskich Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Chełmie pod kątem ustalenia składu pierwiastkowego stopów. Badania miały charakter nieinwazyjny, gdyż chodziło o pozostawienie cennych eksponatów w stanie nienaruszonym. W związku z powyższym rozpoznawano skład warstwy powierzchniowej, pokrytej patyną i zabrudzeniami spowodowanymi długotrwałym przebywaniem w ziemi. Okoliczności te, podobnie jak środki chemiczne stosowane w rolnictwie (nawozy naturalne i sztuczne, preparaty ochrony roślin, wapno) zapewne pozostawiły swój ślad w składzie chemicznym (pierwiastkowym) powłoki³. W takiej sytuacji nie jest możliwe bezsporne rozstrzygnięcie, które metale stanowiły intencjonalny dodatek stopu, które pochodziły z zanieczyszczonej w sposób naturalny rudy, a które były rezultatem długotrwałego procesu przebywania w ziemi uprawnej. Z tych samych powodów proporcje metali użytych do wykonania masy metalurgicznej także muszą być traktowane jako przybliżone. Badania w laboratorium chełmskim przeprowadziła mgr Natalia Iwanicka przy pomocy spektrometru fluoroscencji rentgenowskiej EDX-7000 Shimadzu. Podczas odczytu eksponaty znajdowały się w atmosferze powietrznej. Kolimator miał 10 mm średnicy. Czas badania wynosił 30 sekund. Wykonano jeden odczyt dla każdego znaleziska (tabele 1–15).

Analizowane zabytki odkryto na czterech obszarach Archeologicznego Zdjęcia Polski (dalej AZP): 83–90⁴, 84–88⁵, 84–89⁶, 84–90⁷. Podjęto, na ogół udaną, próbę „dopasowanie” eksponatów do stanowisk archeologicznych o znanym położeniu i numeracji. Jedynie dwa przedmioty nie posiadają bliższych określeń lokalizacyjnych, a tym samym nie zostały powiązane z numerami stanowisk w obrębie miejscowości i na poszczególnych obszarach.

³ Jest to opinia dr. inż. Miłosza Hubera z Katedry Geologii, Gleboznawstwa i Geoinformacji Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, zawarta w A. Bronicki, *Eneolithic flat axe from Raciborowice, site No. 7, Białopole commune, Chełm district*, „Sprawozdania Archeologiczne” [w druku].

⁴ S. Gołub, *Dokumentacja obszaru 83–90*, Chełm 1990 (maszynopis w archiwum Działu Archeologii Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie).

⁵ A. Bronicki, *Dokumentacja obszaru 84–88*, Chełm 2004 (maszynopis w archiwum Działu Archeologii Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie).

⁶ H. Wróbel, *Dokumentacja obszaru 84–89*, Lublin 1985 (maszynopis w archiwum Działu Archeologii Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie).

⁷ S. Gołub, *Dokumentacja obszaru 84–90*, Chełm 1984 (maszynopis w archiwum Działu Archeologii Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie).

KATALOG

1. Bończa, st. 15, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: fibula – fragment (ryc. 2).

Rok odkrycia: 2006.

Położenie znaleziska: nasada wyraźnego cypla opadającego na północny zachód, północ i północny wschód – ku dolinie Wojsławki, w obrębie działki nr 446/4.

AZP: 84–89/57; stanowisko o niedużej powierzchni, z materiałem ceramicznym i krzemiennym datowanym na wczesny okres epoki brązu⁸.

Opis zabytku: zapinka pochodna od silnie profilowanych; kabłąk poszerzony w prostopadłym zgięciu; w tym samym miejscu – płaski grzebyk; nóżka zakończona kulką; pochewka wysoka; brak grawerunku; główka i igła – niezachowane; pochewka – trochę uszkodzona; fibula grupy V Almgrena, 7 serii, typ zbliżony do 111.

Tab. 1. Bończa, st. 15. Fibula – fragment. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	66,184
Si	12,886
P	9,546
Fe	2,305
Ca	2,260
Zn	2,183
Ba	1,562
Sn	1,068
K	0,953
Pb	0,566
Sb	0,264
Ag	0,100
Ti	0,077
Sr	0,047

Sprężynka lub oś na sprężynkę – z żelaza, pozostałe elementy ze stopu miedzi z niewielkim dodatkiem cynku, baru, cyny, ołowiu i minimalnym – kilku innych pierwiastków metalicznych (tab. 1); okaz pokryty grysztanową patyną.

Przynależność kulturowa, chronologia: zapinki 7 serii Almgrena występują dość rzadko w kulturze przeworskiej, na początku fazy B2, tj. w młodszym okresie wczesnorzymskim (80–160 n.e.)⁹.

⁸ H. Wróbel, *Dokumentacja obszaru...*, op. cit., karta 57.

⁹ K. Godłowski, *Przemiany osadnicze i kulturowe w południowej i środkowej Polsce w młodszym okresie przedrzymskim i okresie rzymskim*, „Prace Komisji Archeologicznej Polskiej Akademii Nauk – Oddział w Krakowie” nr 23, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 52; A. Kurpiewski, J. Rakoczy,

Ryc. 2. Bończa, st. 15. Fibula – fragment. Fot. G. Zabłocki

Wymiary: długość – 41 mm; szerokość kabłąka – 10 mm; wysokość – 21 mm; średnica kulki na nóżce – 6,5 mm.

Masa: 6,720 g.

2. Bończa, st. 14, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: medalik z wizerunkiem św. Antoniego Padewskiego (ryc. 3).

Rok odkrycia: 2010.

Położenie znaleziska: stok niewielkiego cypla opadającego na północny wschód – ku dolinie Wojsławki, w obrębie działki nr 442.

AZP: 84–89/56; ślad osadnictwa, z materiałem ceramicznym określonym jako „pradziejowy”¹⁰.

Opis zabytku: medalik owalny, brzeg po obu stronach lekko podniesiony; uszko odłamane, wtórnie wykonany otwór do zawieszenia. Av. Popiersie świętego Antoniego Padewskiego – lewy profil; postać w habicie, na głowie tonsura, powyżej – nimb w bocznej perspektywie; na prawej ręce stojące (nagie?) Dzieciątko, z prawą ręką wyciągniętą ku świętemu; w lewej ręce zakonnika – bukiet lilii oparty o lewe ramię; nad głowami napis: S[ANCTUS]·A[NTONIVS] częściowo nieczytelny z powodu otworu do zawieszania. Rv. Postać stojąca *en face*, z Dzieciątkiem na lewej ręce i berłem – w prawej (Matka Boża Wspomożycielka Wiernych?); głowa zniszczona przez otwór do zawieszania; powyżej berła – nieokreślony przedmiot (miecz?, szabla?); w otoku napis po łacinie: •S[ANCTA] MARIA•ORA•PR[O]:NO[BIS]•, oznaczający: „Święta Maryjo, módl się za nami”.

Materiały kultury przeworskiej z Perkowa na Kujawach, Toruń 2015, tabl. 9/204, 248, s. 33; autorzy przeanalizowali dwie zapinki Almgren 111.

¹⁰ H. Wróbel, *Dokumentacja obszaru...*, op. cit., karta 56.

Stop miedzi ze sporym dodatkiem cynku i ołowiu, mniejszym – cyny i bardzo niewielkim – kilku innych pierwiastków metalicznych (tab. 2); okaz pokryty gryszypanową patyną.

Ryc. 3. Bończa, st. 14. Medalik ze św. Antonim Padewskim. Fot. G. Zabłocki

Tab. 2. Bończa, st. 14. Medalik ze św. Antonim Padewskim. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	59,288
P	11,745
Zn	6,970
Pb	5,763
Ca	5,716
Si	5,339
Fe	2,009
Sn	1,505
K	0,524
I	0,310
Sb	0,284
Ti	0,140
Th	0,126
Ni	0,106
Cr	0,085
Sr	0,055
Mn	0,035

Chronologia: medalik przypomina wykonany w bardzo podobnej stylistyce okaz wybity w Rzymie w roku 1682. Przedstawia on na awersie popiersie świętego Franciszka z Asyżu, z profilu, zaś na rewersie – Matkę Bożą z Guadelupe, w całej postaci¹¹. W związku z powyższym, znalezisko z Bończy można zapewne datować na 2 połowę

¹¹ P. Gallamini, *La medaglia devozionale cristiana: secoli XVII–XVIII–XIX* (parte I), „Medaglia” 1989, nr 24, ryc. 54a, s. 54, s. 74.

XVII wieku, gdy w pobliskiej Łukaszówce (gm. Kraśniczyn) funkcjonowało sanktuarium (od co najmniej 1666 do 1764 roku).

Wymiary: wysokość – 23 mm (bez uszka); szerokość – 18 mm; grubość – 3 mm; średnica otworu – 1 mm.

Masa: 5,350 g.

3. Bończa, st. 14, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: krzyżyk łaciński z inwokacją suplikacji (ryc. 4).

Rok odkrycia: 2021.

Położenie znaleziska: stok niewielkiego cypla opadającego na północny wschód – ku dolinie Wojsławki, w obrębie działki nr 442.

AZP: 84–89/56; ślad osadnictwa, z materiałem określonym jako „pradziejowy”¹².

Opis zabytku: krzyżyk dwustronny, łaciński; z uszkiem w kształcie odwróconej łezki z niewielkim, okrągłym otworkiem. Av. Jezus rozpięty na krzyżu, z głową lekko przechyloną w kierunku prawego barku, w promienistej aureoli, ubrany w krótkie *perisonium*, nogi – zgięte w kolanach, złączone, lekko skręcone w lewo; nad nim – *titulus* z nieczytelnymi literami; poniżej postaci Zbawiciela – czaszka Adama. Rv. Całość pokryta literami alfabetu łacińskiego; na belce poziomej: S•F•S•IM, na pionowej: S•D•M•NOBIS; czytać należy je w sposób następujący: najpierw litery na górnej części belki pionowej (S•D•), później na belce poziomej (S•F•S•IM), w końcu na dolnej części belki pionowej (M•NOBIS), co po rozwinięciu skrótów daje fragment suplikacji – inwokację po łacinie: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis* („Święty Boże, Święty mocny, Święty nieśmiertelny, zmiłuj się nad nami”).

Stop miedzi ze sporą domieszką ołowiu, mniejszą – cynku i niewielką – cyny oraz nielicznym dodatkiem wielu innych pierwiastków metalicznych (tab. 3); okaz pokryty szarobieżowozielonkawą patyną.

Chronologia: nie udało się znaleźć analogicznych lub podobnych egzemplarzy o ustalonym datowaniu. Znalezisko z Bończy zapewne pochodzi z okresu staropolskiego (XVII–XVIII wieku), gdy funkcjonowało sanktuarium w Łukaszówce.

Wymiary: wysokość – 29 mm (z uszkiem); szerokość – 14,5 mm; grubość – 1 mm.

Masa: 1,275 g.

¹² H. Wróbel, *Dokumentacja obszaru...*, op. cit., karta 56.

Ryc. 4. Bończa, st. 14. Krzyż łaciński. Fot. G. Zabłocki

Tab. 3. Bończa, st. 14. Krzyż łaciński. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	41,831
Pb	12,220
Si	10,327
Zn	9,638
P	6,533
Ca	6,527
Fe	5,684
Sn	4,485
Mn	0,730
K	0,478
As	0,453
Sb	0,292
Th	0,276
Ag	0,208
Ti	0,196
Ni	0,089
Sr	0,033

4. Brzeziny, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: prawosławna, składana ikonka podróżna – fragment (ryc. 5).

Rok odkrycia: 2005.

Położenie znaleziska: brak precyzyjnej lokalizacji (grunty wsi Brzeziny).

AZP: 84–88 – brak danych.

Opis zabytku: jedno skrzydło dwuczęściowej, składanej, emaliowanej ikony podróżnej (dyptyku), w kształcie prostokąta z zawiasem na krótszym boku, często noszonej na szyi przez żołnierzy rosyjskich; uszko odłamane, seledynowa ema-

lia zachowana szczątkowo na obu stronach. Av. Przedstawienie *Deesis* z centralnie umieszczonym Chrystusem Pankratorem trzymającym księgę, pomiędzy świętym Mikołajem po Jego prawej stronie (także z księgą) i Bogurodzicą – po lewej; wszystkie postacie wyobrażone do pasa; poniżej Maryi i św. Mikołaja – ozdobne pętelki, nad postaciami – trójdzielny obłok (?), a jeszcze wyżej – archaiczną cyrylicą pisane, częściowo zatarte imiona (rekonstruowane): Jezus Chrystus (ICXC), święty Mikołaj (СТБ НИКОЛАЕ) i Maryja Matka Boga (МРΘΥ). Rv. Kwietna rozetka w centrum oraz wokół niej kółeczka umieszczone parami; w narożnikach – trójliście¹³.

Ryc. 5. Brzeziny. Prawosławna ikonka podróżna – fragment. Fot. G. Zabłocki

Stop miedzi ze znacznym udziałem cynku, dużo mniejszym – ołowiu, niewielkim – cyny oraz jeszcze mniejszym – toru i niklu (tab. 4); patyna ciemnoszara; przy zawiasie – rdzawy wykwit tlenku żelaza (po żelaznym sztyfcie?).

¹³ Drugie, zagubione skrzydło, najprawdopodobniej zawierało na awersie mały wizerunek ikony Madonny z Dzieciątkiem (na lewym ramieniu), przedstawionej w konwencji *Eleusy*; ikona oprawiona w ramy, podtrzymywana przez dwie półpostacie świętych (?) i dodatkowo oparta o grecki krzyżyk (pętelkowy); na rewersie: w centrum – krzyż ośmioramienny (prawosławny) na Golgotie; po jego prawej stronie – włócznia, po lewej – trzcina z gąbką do pojenia octem; pod krzyżem – czaszka Adama ułożona na prawym boku; w krzyż wkomponowane litery, od góry: ЦРЬ / СЛЫІ (Царь Славы – „Król Chwały”), niżej IC / XC (Иисус Христос – „Jezus Chrystus”), pod nim МЛ / РБ (Место Лобно Рай Бысть – „Miejsce męki stało się rajem”; К / Т (Копье Трость с губкой – „Włócznia Trzcina z gąbką”) – narzędzia męki Pańskiej. Identyczne znalezisko (wcześniej niepublikowane) zostało odkryte na powierzchni gruntu w Sajczycach, na stanowisku 66, gm. Sawin (nr inwentarzowy zbiorów archeologicznych: MCH/A/10397). Egzemplarz ten może pochodzić z czasów powstania styczniowego i być pamiątką po bitwie pod Malinówką, ale nie należy wykluczać także późniejszej proveniencji – I wojny światowej, gdy latem 1915 roku we wschodniej Lubelszczyźnie toczyły się ciężkie walki między ustępującą armią rosyjską a wojskami państw centralnych.

Chronologia: XVIII – początek XX wieku¹⁴. Tego typu sakralia posiadali dwaj żołnierze rosyjscy polegli pod Żyrzynem (gm. *loco*, pow. puławski) w bitwie z powstańcami styczniowymi, pochowani na polu bitwy¹⁵.

Wymiary: wysokość – 29 mm (bez uszka); szerokość – 31,5 mm; grubość – 2,5 mm; średnica zawiasów – 4 mm.

Masa: 10,900 g.

Tab. 4. Brzeziny. Ikonka podróżna – fragment. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	59,437
Zn	22,172
Pb	6,527
Si	3,436
Sn	2,725
Ca	2,151
Fe	1,489
P	1,218
I	0,551
Th	0,161
Ni	0,134

5. Horodysko, gm. Leśniowice, pow. chełmski.

Znalezisko: medal kanonizacyjny (ryc. 6).

Rok odkrycia: 2013.

Położenie znaleziska: południowy stok doliny prawobrzeżnego dopływu Horodyski; ekspozycja północna, w obrębie działki 120.

AZP: 83–90 – stanowisko nieodnalezione; numeracja nieustalona.

Opis zabytku: medal kolisty, dwustronny, z okrągłym uszkiem; po obu stronach wzdłuż całej krawędzi – perełkowa obwódka. Av. Pięcioro świętych w postawie stojącej, w aureolach; od lewej: Filip Neri w ornacie, z rozłożonymi rękoma; Ignacy Loyola w długim płaszczu, z księgą Reguły w rękach; Izydor Oracz w krótkiej szacie do kolan, trzymający długą laskę, spod której wytryska źródło (przedmiot ten jest czasami interpretowany jako grabie); Franciszek Ksawery w długim płaszczu narzuconym na habit i Teresa z Avilii w długiej szacie i płaszczu; nad nimi, umieszczona centralnie Gołębica, od której rozchodzą się promienie światłości Bożej; poniżej kanonizowanych postaci – egzerga z ozdobnym kartuszem wypełnionym literami: F • SI • SI • SF • S (Filippo Neri

¹⁴ А.Н. Спасёных, *Христианская символика в произведениях металлопластики, найденных на елецкой земле и в её округе*, Елец 2011, s. 166.

¹⁵ E. Banasiewicz-Szykuła, D. Włodarczyk, *Ślady archeologiczne bitwy pod Żyrzynem stoczonej dnia 8 sierpnia 1863 roku, jako przykład działań konserwatorskich*, [w:] A. Bitner-Wróblewska, B. Sałacińska, S. Sałaciński, *Różne oblicza archeologii. Pamięci Jana Jaskanisa*, Warszawa 2021, ryc. 21, s. 571.

• S. Ignazio di Loyola • S. Isidoro de Labrador • S. Francesco Saverio • S. Teresa Sánchez d'Avila), poniżej – napis •ROMA•. Rv. Wizerunek Madonny z Dzieciątkiem przedstawiony w konwencji *Eleusa*; popiersie Maryi w prawym profilu; Dzieciątko w pełnej postaci – lewy profil, przytulone do policzka Matki, obejmuje ją za szyję, Maryja dwiema rękami podtrzymuje Syna; obie postacie w aureolach; u dołu kompozycji – łukowaty obłok; u górnym, w otoku napis po łacinie, oddzielony od centralnych postaci potrójną cienką linią: MAR(IA) * MAT(ER) * G R A (TIAE) * [„Maryja, Matka Łaskawa”].

Stop miedzi ze sporą, prawie jednakową domieszką cynku i ołowiu oraz znacznie mniejszą – cyny, z niewielkim dodatkiem kilku innych metali (tab. 5); okaz pokryty grysztanową patyną

Ryc. 6. Horodysko. Medal kanonizacyjny (12 marca 1622 r.). Fot. G. Zabłocki

Tab. 5. Horodysko. Medal kanonizacyjny. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	49,873
Ca	12,011
P	11,077
Zn	7,763
Pb	7,025
Fe	4,971
Si	3,172
Sn	2,232
Ba	0,460
Sb	0,406
Ni	0,271
Mn	0,264
Th	0,177
K	0,148
Sr	0,083
Ti	0,066

Chronologia: medal wybity z okazji kanonizacji pięciorga kandydatów na ołtarze, dokonanej przez papieża Grzegorza XV w dniu 12 marca 1622 roku. Nie udało się odnaleźć identycznego egzemplarza. Awers medalu z Horodyska, z ustawionymi w szereg świętymi, przypomina tę samą stronę numizmatu bitego w Rzymie w dwóch wersjach rewersu – ze świętym Antonim Padewskim i w drugim przypadku – z Chrystusem na krzyżu między Maryją a świętym Janem¹⁶.

Wymiary: wysokość (z uszkiem) – 39 mm; średnica – 31,5 mm; grubość – 2 mm; średnica uszka – 5 mm.

Masa: 10,225 g.

6. Ostrów-Kolonia, st. 17, gm. Wojsławice, pow. chełmski.

Znalezisko: tłok pieczętny (ryc. 7).

Rok odkrycia: 2015.

Położenie znaleziska: podstawa północnego stoku doliny Wojsławki; ekspozycja południowa; w obrębie działki 127; niegdyś znajdował się tu folwark¹⁷.

AZP: 84–90/63 – stanowisko niewielkie, wielokulturowe, z materiałem ceramicznym kultury strzyżowskiej, trzcinieckiej i znaleziskami krzemiennymi o nieustalonej przynależności kulturowej¹⁸.

Opis zabytku: masywny krążek z treścią pieczęci urzędowej wygrawerowaną w odbiciu lustrzanym, ze sztyftem w kształcie ostrosłupa – do mocowania drewnianej rękojeści; w centrum – godło Królestwa Polskiego: Orzeł dwugłowy Romanowów z Orłem polskim w owalnym, pozbawionym zdobień kartuszu na korpusie, na płaszczu gronostajowym zwieńczonym koroną; w szponach – berło i miecz oraz jabłko; nad głowami – duża korona zamknięta zwieńczona krzyżykiem, bez szarf; podobne, mniejsze korony na głowach Orła rosyjskiego i polskiego; w potrójnym otoku napis:

URZĘDNIK STANU CYWILNEGO W OBWODZIE HRUBIESZOWSKIM*

PARAFIA GRABOWIECKA WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

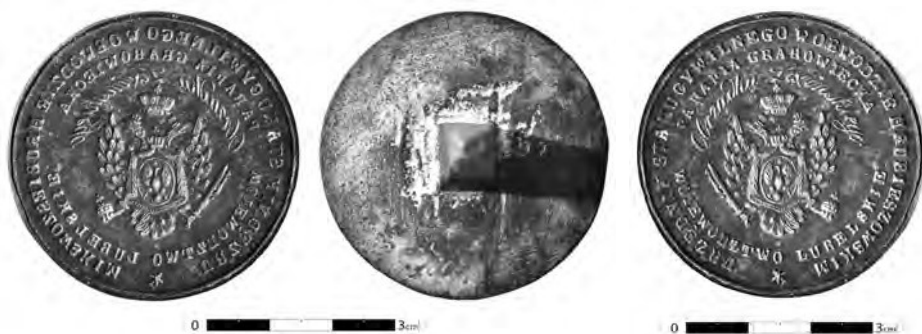
Obrzędu Łacińskiego

Stop miedzi z domieszką ołowiu oraz sporym, prawie jednakowym dodatkiem cynku i cyny, a także bardzo niewielkim – kilku innych metali (tab. 6); powierzchnia stempla ciemnoszara, z rdzawymi plamkami; po stronie sztyftu – zielonkawa.

¹⁶ P. Gallamini, *La medaglia devozionale cristiana: secoli XVII–XVIII–XIX* (parte II), „Medaglia” 1989, nr 24, ryc. 56a, 56b, s. 57, 74–75.

¹⁷ *Topograficzna Karta Królestwa Polskiego*, Sec. VIII (wyd. IV, ok. 1863 r.).

¹⁸ S. Gołub, *Dokumentacja obszaru 84–90...*, *op. cit.*, karta 63.

Ryc. 7. Ostrów-Kolonia, st. 17. Tłok pieczętny. Fot. G. Zabłocki

Tab. 6. Ostrów-Kolonia. Tłok pieczętny. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	67,504
Pb	10,149
Si	7,558
Zn	5,138
Sn	5,054
Fe	1,380
P	1,051
K	0,614
Ca	0,443
Sb	0,427
Th	0,336
As	0,293
Ni	0,052

Chronologia: znalezisko pochodzi z czasów Królestwa Polskiego, powołanego do życia podczas kongresu wiedeńskiego w 1815 roku. We wrześniu 1816 roku komisja rządowa wyznań religijnych i oświecenia publicznego wezwała bp Gołaszewskiego, aby zalecił duchownym prowadzenie akt cywilnych¹⁹. W tym czasie parafia w Grabowcu (gm. *loco*, pow. zamojski) należała do dekanatu hrubieszowskiego, który wszedł w skład diecezji lubelskiej w roku 1818. Województwa w Królestwie Polskim zlikwidowano w 1837 (gdy powołano gubernie), a w miejsce obwodów utworzono powiaty. Z faktów tych można wnosić, że tłok pieczętny był użytkowany między rokiem 1818 a 1837. Identyczny wzór godła Królestwa Polskiego widnieje na pieczęci majestatycznej Mikołaja I – króla Polski. Orzeł jest nieco zmieniony w porównaniu z wzorem obowiązującym od roku 1815 do powstania listopadowego. Zmiana nastąpiła w roku 1832, więc pieczęć znaleziona w Ostrowie-Kolonii

¹⁹ W. Jemielity, *akta stanu cywilnego w Księstwie Warszawskim i Królewskim Polskim*, „Prawo Kanoniczne” 1995, R. 38, nr 1–2, s. 165.

pochodzi z lat 1832–1837. Od 1 stycznia 1828 do 20 kwietnia 1849 roku proboszczem parafii grabowieckiej był ks. Wincenty Eugeniusz Dudziński (1798–1849), syn Stanisława i Karoliny z Manomów (Manów, Marków, Masmów) Dudzińskich z Lublina. Wyświęcony w 1820 roku²⁰.

Wymiary: średnica – 45 mm; grubość krążka – 4 mm; wysokość sztyftu na uchwyty – 31 mm; jego podstawa – 8 x 10 mm.

Masa: 65,580 g.

7. Stara Wieś, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: zawieszka z krzyżem greckim (ryc. 8).

Rok odkrycia: 2006.

Położenie znaleziska: na cyplu, po południowej stronie nurtu Wojsławki; ekspozycja północno-zachodnia i północna; w obrębie działki 2/2 (z kościołem rzymskokatolickim).

AZP: 84–89 – stanowisko nieodnalezione; numeracja nieustalona; bezpośrednio na północny zachód znajduje się nieduże stanowisko oznaczone jako Kraśniczyn Osada, nr 13 (84–89/36); znaleziono tu materiały ceramiczne i krzemienne z wczesnego okresu epoki brązu – niezidentyfikowane kulturowo, wczesno- i późnośredniowieczne²¹.

Opis zabytku: zawieszka kolista z wydatnym uszkiem w kształcie łezki, ze stosunkowo dużym, okrągłym otworkiem. Av. Krzyż celtycki (grecki wpisany w okrąg); oba ramiona oraz ich przecięcie ozdobione półkolistymi, niedużymi perełkami; na przedłużeniu ramion, tuż przy krawędzi – kolejne perełki, trochę większe, widoczne także po drugiej stronie zawieszki. Rv. W centrum – zaczepy do mocowania kamienia (pół)szlachetnego lub szkła (?); jeden odłamany; pierwotnie było ich 9.

Stop cyny ze sporą ilością ołowiu, pozostałe domieszki metali – bardzo niewielkie, nieduży dodatek miedzi (tab. 7); powierzchnie ciemnoszare przechodzące miejscami w rdzawe.

Chronologia: zawieszki z krzyżem celtyckim łączy się na Rusi z tradycją skandynawską, gdzie krzyż równoramienny zamknięty w okrąg (zwany słonecznym) symbolizował początkowo Odyna, a po przyjęciu chrześcijaństwa zostały zaadaptowane do potrzeb wyznawców nowej religii. Znalezisko ze Starej Wsi reprezentuje typ III

²⁰ R. Kulik, H. Kulik, *Historia Grabowca. Monografia rzymskokatolickiej parafii św. Mikołaja w Grabowcu (E. S. Nicolai) 2.02.1394–2018*, t. 2: *Księża parafii*, Grabowiec 2018, s. 18 (opracowanie niedrukowane, dostępne w internecie: https://www.rodzinakulik.eu/parafiagrabowiec/monografia/parafia_rzym_grab_tom_2.pdf [dostęp: 23.06.2022]).

²¹ H. Wróbel, *Dokumentacja obszaru...*, op. cit., karta 36.

– zawieszek z krzyżami solarnymi; wariant 2 – w kształcie monet, wykonanych ze stopu cynowołowiowego. Należy je datować na XIII wiek²².

Wymiary: wysokość (z uszkiem) – 26 mm; średnica centralnej części – 20,5 mm; grubość – 6 mm.

Masa: 10,900 g.

Ryc. 8. Stara Wieś. Zawieszka z krzyżem greckim. Fot. G. Zabłocki

Tab. 7. Stara Wieś. Zawieszka z krzyżem greckim. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Sn	72,748
Pb	14,529
Si	5,980
Ca	4,218
P	1,330
Cu	0,657
Fe	0,457
Zn	0,045
Zr	0,035

8. Surhów-Kolonia, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: języczkowate (płytkowe) okucie końca pasa – fragment (ryc. 9).

Rok odkrycia: 2000.

Położenie znaleziska: na południowym cyplu „wyspy” oblanej przez wody prawego dopływu Wojsławki; ekspozycja południowo-wschodnia; w obrębie działki 508.

AZP: stanowisko oznaczone jako Surhów, nr 3 (84–88/36), o bardzo dużej powierzchni, z licznie reprezentowaną ceramiką kultury pucharów lejkowatych i kultury

²² С.Н. Кутасов, А.Б. Селезнёв, *Нагельные кресты, крестовключённые и крестовидные подвески X–XV веков*, Moskwa 2010, poz. katalogowa 47, s. 30.

trzcinieckiej, a także pradziejowym materiałem krzemiennym, ponadto znaleziono tu ułamek naczynia datowanego prawdopodobnie na okres wpływów rzymskich²³.

Opis zabytku: kształt części zachowanej – prostokątny (odłamany fragment końcówki złożonej z dwóch półokręgów, z wcięciem między nimi); przy krótszym boku, w narożnikach – dwa niewielkie okrągłe otwory na nity mocujące, obwiedzione rytymi okręgami; ornamentyka w postaci trzech „oczek” – płytkich dołków z rytymi koncentrycznymi okręgami, ułożonych symetrycznie: dwa – *vis à vis* otworków (przy przełamie) i jednego, po środku – na osi symetrii biegnącej wzdłuż okucia.

Stop miedzi z niezbyt dużą ilością cyny, z niewielkim dodatkiem ołowiu i cynku oraz jeszcze mniejszym – srebra i śladowym – skandu (tab. 8); okaz pokryty grysypanową patyną.

Ryc. 9. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 3). Języczkowate okucie końca pasa – fragment.

Fot. G. Zabłocki

Tab. 8. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 3). Języczkowate okucie końca pasa – fragment. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	58,773
Si	17,426
Fe	8,973
Sn	6,581
P	2,378
I	1,293
Pb	1,179
Zn	1,089
Ca	0,988
Ag	0,785
K	0,494
Sc	0,042

²³ A. Bronicki, *Dokumentacja obszaru 84–88...*, karta 36.

Chronologia: część okucia końcówki pasa, zapewne reprezentuje typ 12 (rozdwójonych końcówek płytkowych) według Renaty Madydy-Legutko, datowany na fazę C3–D1²⁴ (= okres późnorzymski – ok. 300/310–375 n.e. i wczesny okres wędrówek ludów – ok. 360/370–400/410 n.e.) i łączy się z kulturą przeworską. Ornament koncentrycznych kółeczek na końcówkach pasa typu 12 występuje w Małopolsce (Jedlec, pow. pleszowski; Nieprowice, pow. pińczowski), ale także w grupie północnokarpackiej (stanowisko: Lazisko, pow. Liptovský Mikuláš na Słowacji), datowanej na okres późnorzymski i wędrówek ludów²⁵. Okucie końca pasa trochę nawiązujące do znaleziska z Surhowa-Kolonii stanowi element słynnego skarbu ozdób i części stroju z Zamościa²⁶, datowanego na zaawansowaną fazę D2 okresu wędrówek ludów (tj. 425–450 n.e.). Jednak różni się zupełnie innym zdobieniem.

Wymiary: długość partii zachowanej – 25 mm; szerokość – 14,5 mm; grubość – 1,3 mm, średnica otworków na nity – 2,5 mm.

Masa: 2,660 g.

9. Surhów-Kolonia, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: okucie końca pasa (ryc. 10).

Rok odkrycia: 2007.

Położenie znaleziska: na północnym stoku doliny Wojsławki, ekspozycja południowa; bezpośrednio na wschód od mostu; w obrębie działki 2051.

AZP: stanowisko znajduje się tuż przy południowo-zachodnim skraju dużego, wielokulturowego stanowiska oznaczonego jako Surhów, nr 5 (84–88/38), z ceramiką kultury strzyżowskiej, materiałem krzemiennym z wczesnego okresu epoki brązu, znaleziskami ceramicznymi kultury wielbarskiej (z młodszej fazy okresu wpływów rzymskich), wczesnośredniowiecznymi (z X–XIII wieku) oraz nowożytnymi z doby staropolskiej²⁷.

Opis zabytku: okucie końca pasa w kształcie wydłużonego, zaokrąglonego języka; brzegi znacznie podniesione, wewnątrz ażurowe, symetrycznie rozplanowane wzdłuż osi podłużnej; mocowanie do rzemienia w postaci dwóch par równoległych do siebie trójkątnych wypustek z otworkami na nity; dwie z nich, po tej samej stronie płaszczyzny okucia – odłamane; między górnymi a dolnymi wypustkami – szczelina na rzemień o głębokości ok. 7 mm; po odłamaniu wypustek okucie próbowano reperować przez wybicie dodatkowego otworu na nowy nit.

²⁴ R. Madyda-Legutko, *Studia nad zróżnicowaniem metalowych części pasów w kulturze przeworskiej. Okucia końca pasa*, Kraków 2011, s. 91–97.

²⁵ Eadem, *A rediscovered decorative strap-end from ciemna cave in Ojców*, „Wiadomości Archeologiczne” 2020, t. 71, s. 392; fig. 5: 2, 4, 6, s. 393.

²⁶ A. Kokowski, *Schätze der Ostgoten*, Stuttgart 1995, nr kat. 4859–4862.

²⁷ A. Bronicki, *Dokumentacja obszaru 84–88...*, op. cit., karta 38.

Stop cyny z trochę mniejszą ilością miedzi i sporą domieszką ołowiu oraz stosunkowo licznym dodatkiem srebra, a niewielkim – kilku innych pierwiastków metalicznych (tab. 9); okaz pokryty grynspanową patyną.

Ryc. 10. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 5). Okucie końca pasa. Fot. G. Zabłocki

Tab. 9. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 5). Okucie końca pasa. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Sn	34,587
Cu	29,197
Si	12,043
Pb	11,872
P	3,447
Ca	3,322
Ag	2,335
Fe	1,494
Sc	0,489
As	0,447
Sb	0,353
Zn	0,287
Ni	0,091
Zr	0,035

Chronologia: zabytek należy do kategorii zakończeń pasa łączonych z Awarami, bardzo nielicznie reprezentowanych na ziemiach polskich²⁸ (w odróżnieniu od Kotliny Karpackiej). Analogiczne trójkątne wypustki do mocowania rzemienia – wystąpiły na egzemplarzu z okolic Warszawy²⁹ (ozdobionym ornamentem przypominającym rybią łuskę, który to sposób zdobienia występuje na metalowych zabytkach słowiańsko-awarskich z VII–IX wieku³⁰). Na cmentarzysku w miejscowości Žitavska Ton (obecnie Radvaň n/Dunajem, pow. Komárno) na Słowacji znajdowano

²⁸ W. Szymański, *Stan wiedzy o zabytkach awarskich z obszarów położonych na północ od terytorium kaganatu*, „Archeologia Polski” 1995, t. 40, z. 1–2, s. 141. Autor z Awarami wiąże zaledwie 9 okuć zakończeń pasów reprezentujących różne odmiany, o zróżnicowanym sposobie zdobienia.

²⁹ W. Szymański, *Uwagi w kwestii zabytków awarskich znalezionych na terenie Polski*, „Archeologia Polski” 1962, t. 7, z. 2, ryc. 14, s. 306.

³⁰ *Ibidem*, s. 305.

je w grobach z ok. 800 roku³¹. Najbliższy formalnie egzemplarz pochodzi z innego cmentarzyska, badanego jeszcze w 2 połowie XIX wieku w Nemesvölgy (= Edelstal; gm. *loco*, pow. Neusiedl am See) w Burgenlandii we wschodniej Austrii³². Natomiast najbliższy terytorialnie podobny (jednak nieidentyczny) zabytek pochodzący z Zemborzyc – Dąbrowy (Lublin–Dąbrowa, st. 19) jest datowany na 2 poł. VIII – 1 poł. IX wieku i reprezentuje sztukę późnoawarską³³. Drugi – znad górnego Bugu (po ukraińskiej stronie rzeki), z miejscowości Ripniw II (= Rzepniów, rej. Busk, obw. lwowski), datowany został podobnie – na przełom VIII na IX wiek³⁴.

Wymiary: długość: 31 mm – szerokość – 12 mm; grubość – 5 mm.

Masa: 6,610 g.

10. Surhów-Kolonia, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: krzyżyk ze śladami emaliowania (fot. 11).

Rok odkrycia: 2007.

Położenie znaleziska: na północnym stoku doliny Wojsławki, u podnóża wybitnego cypla, ekspozycja południowo-wschodnia; na wschód od mostu; w obrębie działki 2054/4.

AZP: stanowisko znajduje się przy południowym skraju dużego, wielokulturowego stanowiska oznaczonego jako Surhów, nr 4 (84–88/37), z ceramiką kultury pucharów lejkowatych, strzyżowskiej, trzcinieckiej, materiałem krzemiennym z epoki kamienia i wczesnego okresu epoki brązu, ułamkami naczyń z okresu wpływów rzymskich, wczesnego średniowiecza (X–XII wieku) oraz XIII–XIV wieku³⁵.

Opis zabytku: krzyżyk jednostronny o nieco dłuższej belce pionowej. Av. Ramiona „łyżeczkowato”, półokrągło zakończone (w kształcie medalionów) z kolistymi zagłębieniami (na szkliwo); centrum – rombówate, z podobnym, okrągłym zagłębieniem na emalię. Rv. uformowany płaski; uszko i jedno ramię poziome – odłamane, szkliwo – niezachowane.

Stop miedzi z dużą ilością cyny, niewielkim dodatkiem ołowiu i kilku innych metali, które wystąpiły w ilości nieznacznej (tab. 10); powierzchnie – ciemnoszare.

³¹ *Ibidem*, przyp. 52, s. 305.

³² *Ibidem*, ryc. 8, s. 299.

³³ S. Hoczyk-Siwkowska, *Rewelacyjne odkrycie archeologiczne w Dąbrowie. Czy Awarowie byli na ziemiach polskich*, „Kurier Lubelski” 1984, R. 28, nr 181 (7850), z dn. 12 września, s. 1–2; A. Kloss, *Badania archeologiczne w Zembrzycach-Dąbrowie, woj. lubelskie, w latach 1984–1985*, „Studia i Materiały Lubelskie” 1991 (1988), t. 13, s. 7–11 [+ ryc. 1–6, fot. 1]; *Barbarzyńskie tsunami. Okres Wędrówek Ludów w dorzeczu Odry i Wisły*, red. A. Bursche, K. Kowalski, B. Rogalski, Warszawa-Szczecin 2017, poz. katalogowa 56, s. 132. Ekspонат jest przechowywany w zbiorach Działu Archeologii Muzeum Narodowego w Lublinie, nr inw.: 1827/A/ML/1.

³⁴ W. Szymański, E. Dąbrowska, *Awarzy. Węgrzy*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979, s. 44.

³⁵ A. Bronicki, *Dokumentacja obszaru 84–88...*, *op. cit.*, karta 37.

Chronologia: krzyżyk emaliowany o identycznym wyglądzie został odkryty m.in. na cmentarzysku w miejscowości Minino II, rej. Wołogda, obl. Wołogda w Rosji, wg S. Kutasowa i A. Selezniowa reprezentuje wariant 10. Jest on datowany na XI – początek XII wieku³⁶, czyli na okres przedmongolski.

Wymiary: wysokość (bez ucha) – 32,5 mm; szerokość (rekonstruowana) – 28 mm; grubość – 1,5 mm.

Masa: 3,740 g.

Ryc. 11. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 4). Krzyżyk ze śladami emaliowania. Fot. G. Zabłocki

Tab. 10. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 4). Krzyżyk ze śladami emaliowania. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	60,901
Sn	18,387
Si	13,026
Ca	3,910
Pb	1,253
P	0,672
S	0,585
Sb	0,579
As	0,417
Fe	0,148
Ni	0,076
Mn	0,047

11. Surhów-Kolonia, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: typariusz z herbem (ryc. 12).

Rok odkrycia: 2003.

³⁶ С.Н. Кутасов, А.Б. Селезнёв, *Нательные кресты...*, *op. cit.*, poz. katalogowa 258, s. 144.

Położenie znaleziska: na południowym stoku doliny Wojsławki, nad niewielkim zbiornikiem wodnym, ekspozycja północno-zachodnie, zachodnia, południowo-zachodnia; w obrębie działki 2189.

AZP: znalezisko wystąpiło w obrębie dość dużego, ale niezbyt obfitującego w pradziejowy (nieokreślony kulturowo) oraz wczesnośredniowieczny (X–XIII w.) materiał krzemienno i ceramiczny, stanowiska oznaczonego jako Surhów, nr 10 (84–88/43). Okoliczna ludność miejsce to zwie „Zamek”. Podobno zachowały się tu do dziś ceglano-kamienne piwnice. Ułamki ceramiki siwej i szklwionych kafli (z XVII–XVIII w.) występują tu w znacznej ilości³⁷.

Opis zabytku: typariusz (tłok pieczętny) herbowy przedstawiający podkowę z krzyżykiem greckim wewnątrz (jeśli zostanie zwrócona barkiem do góry – jest to herb Tępa Podkowa, jeśli barkiem do dołu – Jastrzębiec); typariusz wykonany prymitywnie, podobnie ryty rysunek herbu; brak legendy z napisem; przedmiot w osobliwym kształcie: część dolna (przy podstawie z herbem) – ścięty stożek, lekko spłaszczony, w przekroju poziomym – owal, przechodzący w płaski prostopadłościan, zwieńczony dwoma tępychmi różkami rozdzielonymi trójkątnym wcięciem; w miejscu przejścia części dolnej w górną – dość znacznej wielkości, cylindryczny, poziomy otwór – zapewne służący do umieszczenia ruchomej poprzeczki (patyczka) ułatwiającej odciskanie pieczęci w laku (ewentualnie wosku) lub do noszenia na przewleczonym rzemieniu.

Ryc. 12. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 10). Typariusz. Fot. G. Zabłocki

Surowiec – prawie czysty ołów z bardzo niewielkim dodatkiem miedzi, cyrkonu i rtęci (tab. 11); popielatobiały powierzchniowy nalot.

Chronologia: według miejscowych danych kościelnych Surhów na początku XVII wieku odziedziczył Stanisław Brzezicki herbu Tępa Podkowa³⁸. Tłok pieczętny mógł

³⁷ A. Bronicki, *Dokumentacja obszaru 84–88...*, op. cit., karta 43.

³⁸ *Historia gminy Krasnyczyn*, s. 52 (opracowanie niedrukowane, dostępne w internecie: http://www.krasnyczyn.gmina.pl/_portals_/krasnyczyn/CKFiles/Dokumenty/historia.pdf [dostęp: 30.06.2022]).

należać do niego lub innego przedstawiciela tego rodu. W 2 połowie XVII wieku Marianna z Brzezickich wyszła za mąż za Karola Reya i w posagu wniosła dobra Surhów³⁹.

Wymiary: wysokość – 27 mm; w przekroju poziomym – 11 x 9,5 mm; średnica otworu – 5 mm.

Masa: 12,775 g.

Tab. 11. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 10). Typariusz. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Pb	97,311
Ca	1,884
Cu	0,313
Zr	0,187
Hg	0,180
Fe	0,125

12. Surhów-Kolonia, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: medalik z wizerunkiem św. Róży z Limy (ryc. 13).

Rok odkrycia: 2003.

Położenie znaleziska: na południowym stoku doliny Wojsławki, na niewielkim cyplu opadającym na wschód, północny wschód i północ; w obrębie działki 2193/1.

AZP: znalezisko wystąpiło w obrębie niedużego stanowiska z materiałem ceramicznym i krzemienным datowanym na wczesny okres epoki brązu, oznaczonego jako Surhów, nr 11 (84–88/44)⁴⁰.

Opis zabytku: medalik ośmiokątny, uszko dość duże, krawędź pogrubiona. Av. Popiersie Świętej w habicie; lewy profil; na głowie welon i wianek z róż – atrybuty; powyżej okrągły nimf w bocznej perspektywie; wokół postaci – legenda: S[AN-TA]•ROSA•VI[RGO]•-LIM[EN]• („Święta Róża Dziewica z Limy”). Rv. Chrystus rozpięty na krzyżu, w długiej tunice (do kostek), stopy równoległe do siebie, *titulus* zawieszony lekko ukośnie, w tle pejzaż miejski Jerozolimy; wokół – legenda: S•CH-RIST-0•DE-SIROL („Święty Chrystus z Sirolo”)⁴¹.

Stop miedzi ze sporą ilością ołowiu, mniejszą – cynku i cyny i nieliczną – kilku innych metali (tab. 12); okaz pokryty grynspanową patyną.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ A. Bronicki, *Dokumentacja obszaru 84–88...*, *op. cit.*, karta 44.

⁴¹ Sirolo leży w regionie Marche, w prowincji Ankona we Włoszech. Cudowny krucyfiks, który był wzorcem dla rewersu medalika, miał być, według legendy, wykonany przez św. Łukasza na zlecenie św. Nikodema i św. Józefa z Arymatei, stąd zwany jest krzyżem świętego Nikodema lub krzyżem świętego Łukasza. Przed rokiem 1566 był przechowywany w pobliskim miasteczku Numana.

Pierwiastek	Ilość %
Cu	57,184
Pb	12,290
P	9,800
Si	5,459
Zn	4,569
Sn	3,906
Ca	3,035
Fe	1,567
Cr	1,383
Ba	0,399
Th	0,325
Sr	0,057
Ti	0,027

Wymiary: wysokość – 30 mm (z uszkiem); szerokość – 18 mm; grubość – 2 mm; średnica otworu – 1 mm.

Masa: 4,45 g.

13. Surhów-Kolonia, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: medalik z wizerunkiem św. Jana z Mathy⁴³ (ryc. 13).

Rok odkrycia: 2003.

Położenie znaleziska: na północnym stoku doliny Wojsławki, opadającym na południowy wschód; w obrębie działki 2047/1.

AZP: znalezisko wystąpiło przy zachodnim skraju dużego, wielokulturowego stanowiska oznaczonego jako Surhów, nr 4 (84–88/37), z ceramiką kultury pucharów lejkowatych, strzyżowskiej, trzcinieckiej, materiałem krzemiennym z epoki kamienia i wczesnego okresu epoki brązu, uławkami naczyń z okresu wpływów rzymskich, wczesnego średniowiecza (X–XII wiek) oraz XIII–XIV wieku⁴⁴.

Opis zabytku: medalik ośmiokątny, uszko dość duże, krawędź pogrubiona; Av. Popiersie świętego w habicie z kapturem na plecach; prawy profil; z aureolą, brodą i tonsurą oraz krzyżem na piersi; oczy zwrócone ku górze, skąd otrzymuje światło niebieskie w postaci promieni; wokół wizerunku – legenda: S[ANCTVS] • IOAN[NES] • DE • MATHA („Święty Jan de Matha”). Rv. Jezus Chrystus w niewoli; w pozycji stojącej, *en face*, przedstawiony w ujęciu do pasa, z długimi włosami, w koronie cierniowej, z promienistym nimbem wokół głowy, ze związanymi rękami i szkaplerzem na tunice z wyhaftowanym krzyżem trynitarnym; wokół – legenda: IESVS NAZAR[ENVS] („Jezus z Nazaretu”).

Stop miedzi ze sporą ilością cynku, dużo mniejszą – ołowiu i cyny oraz nielicznym dodatkiem kilku innych pierwiastków metalicznych (tab. 13); okaz pokryty brunatnozielonkawą patyną.

Chronologia: święty Jan z Mathy został kanonizowany 21 października 1666 roku przez papieża Aleksandra VII. Medalik wybito zapewne w Rzymie z okazji kanonizacji, ewentualnie w jej rocznicę. Ośmioboczne medaliki z bardzo podobnym uszkiem były wykonywane m.in. z okazji Roku Jubileuszowego 1700 oraz 1750⁴⁵. Znalezisko należy zapewne łączyć z czasem funkcjonowania sanktuarium w Łukaszówce, wydaje się, że powinien to być czas niezbyt odległy od kanonizacji Świętego.

⁴³ Św. Jan de Matha (1160–1213) był założycielem Zakonu Trynitarzy (Trójcy Przenajświętszej).

⁴⁴ A. Bronicki, *Dokumentacja obszaru 84–88...*, *op. cit.*, karta 37.

⁴⁵ P. Gallamini, *La medaglia devozionale cristiana...*, *op. cit.*, (cz. 2), „Medaglia” 1989, nr 24, ryc. 46, s. 48, 110; ryc. 55, s. 66, 112.

Wymiary: wysokość – 31 mm (z uszkiem); szerokość – 20 mm; grubość – 3 mm;
średnica otworu – 2,6 mm.

Masa: 6,645 g.

Ryc. 14. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 4). Medalik ze świętym Janem z Mathy. Fot. G. Zabłocki

Tab. 13. Surhów-Kolonia (Surhów, st. 4). Medalik ze świętym Janem z Mathy. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	66,098
Zn	12,008
P	6,988
Pb	3,585
Si	2,874
S	2,796
Ca	2,694
Sn	1,072
Fe	0,931
K	0,240
As	0,233
I	0,209
Th	0,116
Ni	0,060
Mn	0,056
Mo	0,039

14. Surhów-Kolonia, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: krzyżek prawosławny, dwustronny (ryc. 15).

Rok odkrycia: 2007.

Położenie znaleziska: na południowym stoku doliny Wojsławki, opadającym na wschód; w obrębie działki 2191.

AZP: 84–88 – stanowisko nieodnalezione; numeracja nie ustalona; znalezisko wystąpiło pomiędzy stanowiskiem oznaczonym jako Surhów, nr 10 (84–88/43), a Surhów, nr 11 (84–88/44).

Ryc. 15. Surhów-Kolonia. Krzyżyk prawosławny. Fot. G. Zabłocki

Tab. 14. Surhów-Kolonia. Krzyżyk prawosławny. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	68,263
Sn	16,675
Si	3,843
Ca	2,693
Pb	2,400
P	2,055
S	0,836
As	0,805
Zn	0,795
Sb	0,664
Ni	0,588
Th	0,162
Ag	0,129
Sc	0,091

Opis zabytku: krzyż w proporcjach przypominający łaciński, o dłuższej belce pionowej; uszko masywne, w kształcie wielościanu, z dużym, okrągłym otworem. Av. Na krzyż łaciński nałożono prawosławny (ośmioramienny, z *titulusem* i poprzeczką pod nogi; bez wizerunku Chrystusa), wsparty na półokrągłej jaskini z głową Adama – symbolem Golgoty; po obu stronach pionowej belki, ustawione równolegle do niej – włócznia i trzcina z gąbką – narzędzia męki Pańskiej; wokół centralnego

miejsca krzyża – okrągła, ażurowa, promienna korona z ornamentem wolutowym i kulkami na dwusiecznych kątów prostych utworzonych na przecięciu ramion krzyża; na krzyżu „łacińskim”, u góry belki pionowej – w dwóch rzędach monogram pisany archaiczną cyrylicą: ЦРЬ / СВЬ (Царь Славы – „Król Chwały”); przy zakończeniach belki poziomej: IC – XC (Исус Христос – „Jezus Chrystus”); u dołu belki pionowej, poniżej jaskini Adama, w dwóch rzędach – МЛ / РБ (Место Любно Рай бысть – „Miejsce męki stało się rajem”); wokół, przy krawędzi drobnymi, słabo czytelnymi literkami, w jednym rzędzie – początkowy fragment Psalmu 68 (67) – niedokończony werset 2: ДА ВОСКРЕСНЕТ БОГ, И РОСТОЧАТСЯ ВРАЗИ ЕГО, И ДА БЕЖАТ ОТ ЛИЦА ЕГО НЕНАВИДЯЩИИ ЕГО, co w tłumaczeniu na język polski oznacza: „Bóg wstaje, a rozpraszają się Jego wrogowie i pierzchają przed Jego obliczem ci, którzy Go nienawidzą”⁴⁶; Rv. Krzyż podzielony na mniej więcej kwadratowe pola: belka pionowa – na 7, pozioma – na 5 części (pole centralne jest wspólne); co drugie – wypełniają litery pisane w archaicznej cyrylicy, porozielniane polami ozdobionymi pionowymi lub poziomymi motywami trójkątnymi (klepsydrami), układającymi się w ośmioramienną gwiazdę; wokół centralnego miejsca krzyża – ażurowa korona – identyczna jak na awersie; napis to cerkiewna modlitwa: „Pochwała krzyża” (*«Похвала Кресту»*) – pierwszy wers, zapisany został dużymi literami, z użycie skrótów, poczynając od górnej części belki pionowej: КРЕ, następnie na belce poziomej (w obrębie trzech pól): СТ – Х:Н – НТЕ i w końcu – u dołu belki pionowej, w obrębie dwóch pól: ЛЬ / ЄВ⁴⁷; po rozwinięciu brzmi on w sposób następujący: КРЕСТ ХРАНИТЕЛЬ ВСЕЯ ВСЕЛЕННЕЯ, co w tłumaczeniu na język polski oznacza: „Krzyż obrońcą całego świata” (lub „Krzyż strażnikiem wszechświata”); pozostałe wersy „Pochwały krzyża” umieszczono wokół krawędzi; są to następujące słowa, pisane w identyczny sposób jak fragment Psalmu na awersie: КРЕСТ – КРАСОТА ЦЕРКВЕ, КРЕСТ – ЦАРЕЙ ДЕРЖАВА, КРЕСТ – ВЕРНЫХ УТВЕРЖДЕНИЕ, КРЕСТ – АНГЕЛОВ СЛАВА И БЕСАМ ЯЗВА – „Krzyż to piękno Kościoła, Krzyż to królów władanie, krzyż to wiernych wspomnienie, Krzyż to aniołów chwała i demonów zguba”.

Stop miedzi z pokazną ilością cyny i dość nieliczną domieszką ołowiu, pozostałe pierwiastki metaliczne stanowią niewielki dodatek (tab. 14); powierzchnie – szare.

Chronologia: krzyżyki opisanego typu pojawiają się w 2 połowie XVII wieku i są produkowane przez cały wiek XVIII; używane były niekiedy jeszcze w XIX wieku⁴⁸.

⁴⁶ Ps 68 (67), 2, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, wyd. 4, Poznań 2003.

⁴⁷ Skrót ЄВ zawiera prawdopodobnie błąd. Всея Вселенная в skrócie powinno brzmieć: ВВ.

⁴⁸ А.Н. Спасёных, *Христианская символика...*, *op. cit.*, s. 139; 141.

Wymiary: wysokość – 46 mm (z uszkiem); szerokość – 27,5 mm; grubość – 3 mm; średnica uszka – 2,5 mm.

Masa: 7,660 g.

15. Surhów, gm. Kraśniczyn, pow. krasnostawski.

Znalezisko: guzik cywilny z rozetką (ryc. 16).

Rok odkrycia: brak danych.

Położenie znaleziska: brak precyzyjnej lokalizacji (grunty wsi Surhów).

AZP: 84–88 – brak danych.

Opis zabytku: guzik cywilny, ozdobny, jednowarstwowy, wypukły (miseczkowaty); sztyft z niezachowanym uszkiem do przyszywania – w przekroju kwadratowy, umieszczony niecentrycznie; krawędź lekko uszkodzona. Av. Symetryczna rozetka kwiatowa (osiem płatków) z promieniście rozchodzącymi się „pręcikami”. Rv. Gładki, bez sygnatury wytwórcy.

Stop miedzi z ołowiem, cyną i cynkiem w zbliżonych, niezbyt dużych ilościach; pozostałe metale stanowią nieznaczny dodatek (tab. 15); powierzchnie pokryte zielonkawą patyną.

Chronologia: identyczny egzemplarz – z regionu świętokrzyskiego, jest datowany przypuszczalnie na XVIII wiek. Guziki tego typu były używane powszechnie w całej Europie przez szlachtę, mieszczan, urzędników⁴⁹.

Ryc. 16. Surhów. Guzik cywilny z rozetką. Fot. G. Zabłocki

Wymiary: średnica – 23–24 mm; długość zachowanej części sztyftu na uszku – 6,5 mm.

Masa: 6,245 g.

⁴⁹ <https://www.buttanarium.eu/kolekcja/guzik/7847> [dostęp: 3.06.2022].

Tab. 15. Surhów. Guzik cywilny z rozetką. Skład pierwiastkowy stopu

Pierwiastek	Ilość %
Cu	69,823
Pb	5,450
Si	4,886
Zn	4,865
P	4,657
Sn	4,335
Ca	2,811
Fe	1,334
Sb	0,800
As	0,764
Ni	0,142
Th	0,133

ZAKOŃCZENIE

Omówione w niniejszym artykule znaleziska metalowe pochodzą z różnych stanowisk archeologicznych. Niektóre z nich były wcześniej znane z badań powierzchniowych prowadzonych w systemie Archeologicznego Zdjęcia Polski: Bończa, st. 14 – poz. katalogowa 2 i 3, st. 15 – poz. 1; Ostrów-Kolonia, st. 17 – poz. 6; Surhów, st. 3 – poz. 8, st. 4 – poz. 10 i 13, st. 5 – poz. 9, st. 10 – poz. 11, st. 11 – poz. 12). Niektóre znaleziono na gruntach, gdzie stanowisk badawczych nie stwierdzono (Hordysko – poz. 5; Stara Wieś – poz. 7; Surhów-Kolonia – poz. 14. Dwa przedmioty nie posiadają precyzyjnej lokalizacji: Brzeziny – poz. 4 i Surhów – poz. 15.

Prawie wszystkie zabytki są wyjątkowo interesujące poznawczo i posiadają duże walory ekspozycyjne. Pochodzą z różnych okresów chronologicznych. Wydaje się, że zbierane były pod kątem atrakcyjności wizualnej (tym samym – kolekcjonerskiej).

Najstarszy przedmiot jest fragmentem fibuli (ryc. 2) reprezentującej 111 typ 7 serii V grupy Almgrena. Zabytek pochodzi z Bończy. Podobne znaleziska z rzadka spotyka się wśród materiałów kultury przeworskiej z początku fazy B2 okresu wpływów rzymskich (80–160 n.e.). Na schyłek starożytności – fazę C3 okresu wpływów rzymskich i D1 okresu wędrówek ludów (ok. 300/310–400/410 n.e.) jest datowane fragmentarycznie zachowane okucie końcówki pasa typu 12 Madydy-Legutko, odkryte w Surhowie-Kolonii (ryc. 9). Należy je łączyć także z kulturą przeworską, chociaż podobne egzemplarze są znane także w grupie północnokarpackiej. Niewątpliwą atrakcją kolekcji jest ażurowe okucie końca pasa (ryc. 10) znalezione w obrębie tej samej miejscowości. Zabytek ten, bez wątpienia późnoawarskiej proveniencji, jest eksponatem niezmiernie rzadkim na ziemiach polskich (drugim znalezionym na Lu-

belszczyźnie). Należy go datować na 2 poł. VIII-1 poł. IX wieku. Dwa chrześcijańskie znaleziska sakralne pochodzą z kręgu kultury ruskiej: zawieszka z greckim krzyżem (ryc. 8) znaleziona w Starej Wsi i emaliowany niegdyś krzyżyk (ryc. 11) – z Surhowa-Kolonii. Reprezentują one złotnictwo doby przedmongolskiej: krzyżyk – należy datować na XI – początek XII wieku, zawieszkę – na XIII stulecie. Oba są świadectwem związków kulturowych, ale także politycznych (państwowych) łączących wschodnią Lubelszczyznę z Rusią – w szczególności z Księstwem Halicko-Wołyńskim.

Czasy staropolskie reprezentuje największa ilość znalezisk. Listę otwiera oryginalnego kształtu typariusz z herbem Tępa Podkowa Brzezickich (ryc. 12) – właścicieli Surhowa w XVII wieku. Okaz ten został znaleziony w obrębie Surhowa-Kolonii, w miejscu, gdzie według miejscowej ludności miał niegdyś stać „Zamek”. Na potwierdzenie tej relacji można wspomnieć, że stanowisko archeologiczne, na którym nastąpiło odkrycie obfituje w ułamki kafla z XVII–XVIII wieku oraz fragmenty ceramiki naczyniowej tak samo datowanej. Miały się tu także znajdować relikty murowanych piwnic. Pozostałości te sugerują, że w tym miejscu znajdował się niegdyś dwór lub folwark.

Kilka znalezionych okazów to medaliki z wizerunkami różnych świętych: Antoniego Padewskiego (ryc. 3) – znaleziony w Bończy, Róży z Limy (ryc. 13) i Jana z Mathy (ryc. 14) – pozyskane w Surhowie-Kolonii. Uwagę przykuwa duży medal kanonizacyjny z wizerunkiem pięciorga świętych: Filipa Neri, Ignacego Loyoli, Izydora Oracza, Franciszka Ksawerego i Teresy z Avilii (ryc. 6), znaleziony w Horodysku. Sakralia te reprezentują wysoki poziom artystyczny, nawiązują stylistycznie do bitych w Rzymie egzemplarzy datowanych na XVII – 1 połowę XVIII wieku. Można zaryzykować twierdzenie, że egzemplarze z dorzecza Wojsławki wykonano w Wiecznym Mieście. Ponadto w Bończy natrafiono na rzymskokatolicki krzyżyk z inwokacją suplikacji napisaną po łacinie z zastosowaniem skrótów (ryc. 4) i dwustronny krzyżyk prawosławny z bogatą ikonografią i licznymi napisami w archaicznej cyrylicy, stanowiącymi początek Psalmu 68 (67) i modlitwę „Pochwała krzyża” (ryc. 15). To drugie znalezisko pochodzi z Surhowa-Kolonii. Jest ono datowane na 2 połowę XVII – XVIII wiek. Zastanawia znaczna ilość przedmiotów kultu religijnego w kolekcji. Być może odpowiedź daje fakt istnienia w Łukaszówce sanktuarium powstałego w miejscu, gdzie objawiła się Maryja wraz ze świętym Łukaszem Ewangelistą jednemu z miejscowych kmieci⁵⁰. W końcu XVI wieku wzniesiono tu kapliczkę i erem dla kilku pustelników⁵¹. Sanktuarium w Łukaszówce jest poświad-

⁵⁰ W. Tarnas, *Kraśniczyn – dzieje gminy i okolic*, Lublin 2006, s. 456.

⁵¹ M. Nagowska, *Gustownej architektury i pięknego położenia – z fundacji Cieszkowskich*, „Nestor” 2019, R. 13, nr 4 (50), s. 3.

czony w archiwaliach dopiero od 1672 roku⁵². Natomiast cudowny obraz z wizerunkiem Matki Bożej i świętego Łukasza znajdował się w kapliczce od co najmniej 1666 roku⁵³. Datę 9 czerwca 1677 nosi metalowa tabliczka fundacyjna wydobyta na początku pierwszej dekady XXI wieku z zachowanej częściowo do dziś podmurówki kaplicy. Niesie ona ważne informacje na temat fundatorów wznoszonej wtedy kolejnej budowli sakralnej oraz precyzuje czas jej powstania⁵⁴. W roku 1764 obraz został przeniesiony z Łukaszówki do kościoła parafialnego w Surhowie, gdzie znajduje się do dziś⁵⁵. Pustelnia z kapliczką, źródłem i cudownym obrazem w wieku XVII i 1 połowie XVIII była ważnym centrum pielgrzymkowym, co pośrednio potwierdzają zguby medalików i krzyżyków znajdowane wzdłuż Wojsławki, nad Horodyską oraz w miejscu hipotetycznego mostu (przeprawy) w Surhowie-Kolonii.

Na schyłek I Rzeczypospolitej należy datować metalowy guzik cywilny z Surhowa, ozdobiony kwiatową rozetką (ryc. 16). Mógł on być noszony przed mieszkańca dworu, ewentualnie jakiegoś urzędnika.

Dwa eksponaty łączą się z czasami porozbiorowymi. Pierwszy z nich jest tłokiem pieczętnym urzędnika stanu cywilnego z Grabowca (ryc. 7), znalezionym w obrębie folwarku w Ostrowie-Kolonii, którą to funkcję pełnił, zgodnie z ówczesnym prawem, proboszcz parafii. Udało się ustalić, że był to ks. Wincenty Eugeniusz Dudziński, oraz że pieczęć pochodzi z lat 1832–1837. Drugie znalezisko ma proveniencję rosyjską, a zostało odkryte w Brzezinach. Jest to element prawosławnej ikonki podróżnej (ryc. 5), używanej chętnie przez żołnierzy carskiej armii od XVIII wieku do I wojny światowej włącznie. Egzemplarz z Brzeziny może mieć związek z czasem powstania styczniowego, ale może też pochodzić z roku 1915, gdy we wschodniej Lubelszczyźnie toczyły się ciężkie walki Rosjan z wojskami państw centralnych.

*

Znaleziska zaprezentowane w niniejszym opracowaniu, mimo ich „luźnego” charakteru i braku kontekstu archeologicznego, stanowią ważne źródło do poznania przeszłości mikroregionu dorzecza Wojsławki. Znaczenie niektórych z nich jest jednak zdecydowanie ponadregionalne. Awarskie okucie końcówki pasa może potwierdzać penetrację Lubelszczyzny przez koczowników osiadłych w Kotlinie

⁵² W. Tarnas, *Kraśniczyn – dzieje gminy i okolic*, op. cit., s. 458.

⁵³ A. Charmas, *Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem i św. Łukaszem jako Pośrednikiem Łask w Kościele Parafialnym w Surhowie*, „Zapiski Krasnostawskie. Z przeszłości Krasnegostawu i okolic” 1996, t. 3, s. 145.

⁵⁴ W.J. Szewczuk, *Sanktuarium Matki Bożej i św. Łukasza Ewangelisty w Surhowie, Archidiecezja Lubelska*. Surhów 2007, s. 10–12 – tam szerzej o tabliczce fundacyjnej.

⁵⁵ M. Nagowska, *Gustownej architektury...*, op. cit., s. 3.

Karpackiej. Sakralia ruskiej proveniencji mówią o związkach ziemi chełmskiej z Rusią Rurykowiczów, zaś medaliki bite zapewne w Rzymie – o wyjątkowym znaczeniu sanktuarium świętego Łukasza w późniejszej Łukaszówce i o ożywionych kontaktach obywateli Rzeczypospolitej z Italią w okresie staropolskim. Cennym znaleziskiem jest ponadto urzędowy tłok pieczętny z Grabowca – pamiątka po administracji Królestwa Polskiego i typariusz Brzezickich, będący jakby poświadczeniem własności Surhowa w XVII wieku.

SŁOWA KLUCZOWE:

znaleziska metalowe, dorzecze Wojsławki, Wyżyna Lubelska, okres wpływów rzymskich, Awarowie, wczesne średniowiecze, okres staropolski, 1 poł. XIX wieku, ekspertyza metalograficzna

Изложение

Археологические металлические находки из бассейна Войславки

Исследование охватывает 15 металлических предметов, добытых на полях, расположенных в восточной и центральной части бассейна Войславки – притока реки Вепш, протекающей через северо-западную часть Грабовецких территорий, входящих в состав Люблинской возвышенности. Занесенные в каталог находки представляют различные культуры и хронологические диапазоны: от римских влияний и миграций народов – через раннее средневековье – до древне польского периода и времен разделов.

Все экспонаты исследованы на рентгенофлуоресцентном спектрометре на элементный состав сплава. Находки, несмотря на их «расплывчатый» характер и отсутствие археологического контекста, являются важным источником для изучения прошлого микрорайона бассейна Войславки. Значение некоторых из них определено над региональное. Наконечник аварского пояса (рис. 10) может свидетельствовать о проникновении в Люблинский край кочевников, осевших в Карпатском бассейне. Сакралии русинского происхождения (рис. 8, 11) говорят о связях между Хелмским регионом и Рюриковичами, а медали (рис. 3, 6, 13, 14) отчеканенные, вероятно, в Риме, говорят об исключительном значении святилища Святого Луки в месте, которое позже стало Лукашовкой, и об оживленных контактах между гражданами Польши и Италии в старопольский период. Ценной находкой является также официальная печать из Грабовца (рис. 7) – сувенир администрации Царства Польско-

го и типарий рода Бжезицких (рис. 12), представляющий собой свидетельство о владении Сурхова в XVII веке.

Ключевые слова:

металлические находки, бассейн Войславки, Люблинская возвышенность, римский период, авары, раннее средневековье, древнепольский период, 1-я половина XIX века, металлографическая экспертиза

ABSTRACT

ARCHAEOLOGICAL METAL FINDINGS FROM THE WOJSŁAWKA BASIN

The study covers 15 metal objects obtained in the fields located in the eastern and central part of the Wojsławka basin – a tributary of the Wieprz River flowing through the north-western part of the Działy Grabowieckie, which are part of the Lublin Upland.

The cataloged findings represent various cultures and chronological periods: from Roman influences and people's migrations – through the early Middle Ages – to the Old Polish period and the times of partitions.

All exhibits were examined with the X-ray fluorescence spectrometer for the elemental composition of the alloy.

The findings, despite their „loose” character and the lack of an archaeological context, are an important source of studies about the past of the Wojsławka basin microregion. The significance of some of them is definitely supra-regional. The Avar belt end fitting (Fig. 10) may confirm the penetration of the Lublin region by nomads settled in the Carpathian Basin Sacralia of Ruthenian provenance (Figs. 8, 11) show the connections between the Chełm land and Rurkowicz Ruthenia, while the medals (Figs. 3, 6, 13, 14) probably minted in Rome – the exceptional importance of the sanctuary of Saint Luke in the later Łukaszówka and lively contacts between citizens of Rzeczpospolita with Italy in the Old Polish period. A valuable finding is also the official seal from Grabowiec (Fig. 7) – a memento of the administration of the Kingdom of Poland and a typarius of the Brzezicki family (Fig. 12), which is a kind of confirmation of Surhov's ownership in the 17th century.

KEYWORDS:

metal finds, Wojsławka basin, Lublin Upland, Roman period, Avars, Early Middle Ages, Old Polish period, 1st half of the 19th century 19th century, metallographic expertise

AUTOR:

Andrzej Bronicki – kustosz, kierownik Działu Archeologii Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie.